

NYUGAT-MAGYARORSZÁG VAGY BURGENLAND?

EGY ÚJ TARTOMÁNY SZÜLETÉSE, 1918–1919

■ Ujváry Gábor

Burgenland tartományi fővárosától, Kismartontól (ma: Eisenstadt, Ausztria) néhány kilométerre, északnyugatra fekszik Lajtaújfalu (ma: Neufeld an der Leitha; Novo Selo, Ausztria), amely a történelmi Magyarországon Sopron vármegyéhez tartozott. A döntően németek, részben magyarok és horvátok lakta település kicsiben a régió nemzetiségi összetételét tükrözi. Leghíresebb szülötte minden bizonnyal Fred Sinowatz (1929–2008), aki 1929-ben egy horvát családban látta meg a napvilágot. Szülei még Magyarországon szocializálódtak, ő már Burgenlandban – 1938-tól a Német Birodalom Gau Niederdonaujában,¹ majd 1945 után ismét Burgenlandban, az orosz megszállási zónában – nőtt fel, és már felnőttként élte meg hazája 1955-ös függetlenné válását. A tartomány akkori lakosaihoz hasonlóan tehát neki is meglehetősen hányattatott sors jutott. Akárcsak a középkelet-európaiak döntő többségének, a 20. század – korábbi, viszonylag nyugodt, csöndes életkereteket mindenben felforgató – változásai következtében.

De miért írok az 1918 és 1921 között történetek kapcsán a később született Sinowatzról? Több okból is. Politikai pályafutása előtt ugyanis Sinowatz a Fraknó és Kismarton alá tartozó birtokok protestantizmusának és katolikus ellenreformációjának történetéről szóló disszertációjával szerzett bölcsészdoktori címet (1953), majd néhány esztendőn át (1956–1961) a Burgenlandi Tartományi Levéltár és Könyvtár tudományos munkatársa volt. Ebben a minőségében jelent meg 1961-ben az a dolgozata, amely Burgenland elnevezésének kialakulását először vizsgálta tudományos alapossággal – s ez már szorosan hozzátartozik tanulmányom témájához.²

Ráadásul a „Pannónia felfedezőjének” is nevezett Sinowatz ezután a Szociáldemokrata Párt burgenlandi tartományi titkára (1961–1978), Burgenland Tartományi Gyűlésének elnöke (1964–1966), a tartományi kormány kulturális tanácsosa (minisztere; 1966–1971), majd Ausztria oktatási és művészeti minisztere (1971–1983) – közben egy-

¹ 1938-ban, az Anschluss után kettéosztották Burgenlandot, amelynek a déli része Gau Steiermarkhoz került.

² Életútjáról: https://austria-forum.org/af/Biographien/Sinowatz%2C_Fred (Megtekintve: 2022. július 7.)

ben alkancellár (1981–1983) –, 1983-tól 1986-ig pedig osztrák szövetségi kancellár (miniszterelnök) lett. Különböző tisztségeiben rendkívül sokat tett az osztrák–magyar kapcsolatok elmélyítése érdekében, és azért, hogy az osztrák–magyar együttélés 1920 körül bizony még nyílt és fájó sebei teljesen begyógyuljanak. Elsősorban Burgenland és Stájerország Győr-Sopron és Vas megyével való kulturális és tudományos, regionális együttműködését támogatta, minden lehetséges eszközzel. Sinowatz úgy vélte, hogy „a kultúrpolitika a szociálpolitika ésszerű folytatása a szellemiek terén”, és a közép-európai együttműködés révén kívánt példát mutatni egész Európának is.³ Minderről a germanista Mádl Antal (1929–2013), a bécsi Collegium Hungaricum igazgatója (1971–1975), valamint a helyettese (1970–1977), Vargyai Gyula (1936–2018) történész is többször tanúskodott. Utóbbi jó néhányszor mesélte e sorok írójának, milyen közvetlen és baráti beszélgetéseket folytattak Sinowatz-cal, aki kiválóan ismerte-értette a magyar problémákat, és az osztrák–magyar kulturális és tudományos kapcsolatok erősítésének élharcosa volt. Mádl Antal pedig így jellemezte Sinowatz megnyerő személyiségét, a nála miniszterként tett bemutatkozó látogatása – amelyen már régi ismerősként üdvözölték egymást – kapcsán: „Akkori szavai, amikkel fogadott, nevezetesen, hogy most már kétszeresen is

szomszédok lettünk, mint osztrákok és magyarok, másrészt pedig az Oktatásügyi Minisztériumot és a Bécsi Magyar Nagykövetséget csak egy keskeny utca [a Bankgasse] választja el egymástól, bizakodóvá tettek. E kettős szomszédság – hangsúlyozta – kötelez mindkettőnket. Ha bármiben segítségemre lehet, csak át kell jönnöm a szomszédba, vagy akár az ablakon keresztül is átkiabálhatok.”⁴

Látszólag távolról közelíték témámhoz, hogy világossá váljon: a két ország 1920 körül még roppant feszült viszonya fokozatosan, már a két világháború között is oldódott. A kisantant államainak szorító gyűrűjéből kitörni vágyó Magyarországnak Ausztria lett az egyetlen – ha nem is jóindulatúan, de – semleges szomszédja. 1934-től, a római jegyzőkönyvek révén (a köztük már 1921-ben is közvetítő Olaszországgal az oldalukon) egyenesen szövetségesnek minősültek, ám Ausztria 1938-as Német Birodalomba csatolása után megszűntek a kétoldalú kapcsolatok, amelyek csak 1945 után épülhettek ki újra.

A két megszállt ország viszonyát 1956 forradalmának következményei ismét mélypontra juttatták. Az éppen hogy újra, 1955-ben önállóvá vált Ausztria mintegy 180.000 magyar menekült ideiglenes befogadásában megnyilvánuló segítőkészsége a magyarok feltétlen szimpátiáját, ám a hivatalos Magyarország erős rosszallását váltotta ki. Az 1960-as évek elejétől azonban ismét javulni kezdtek a két állam összeköttetései, amelyek az 1970-es évek részben még mindig hidegháborús hangulatában példamutatónak számítottak a két tábor közötti érintkezésben. Ebben Sinowatznak és az ő burgen-

³ Sinowatz pályájáról: Fiziker Róbert: Hét szűk esztendő(?). Az oroszán ugrani készül. Fejezetek az osztrák–magyar kulturális kapcsolatok történetéből, 1963–1970. = Történelmi Szemle, 2011. 3. sz. 425–465. p. – Uő.: „Szenvedély és szemérmék”. Fred Sinowatz, a történész. In: A történettudomány szolgáltatában. Tanulmányok a 70 éves Gecsenyi Lajos tiszteletére. Szerk. Baráth Magdolna, Molnár Antal. Bp., 2012. 669–681. p.

⁴ Mádl Antal: Volt egyszer egy testőrpalatánk. 2. rész. Gúzsba kötve nehéz táncolni. = Új Horizont, 2004. 1. sz. 72. p.

landi származásának is kulcsszerepe volt. Neki is köszönhetően – az Osztrák–Magyar Monarchia közös intézményeinek k. u. k. (kaiserlich und königlich) jelzőit immár nagybetűvel írva – ismét K. u. K. időszakról beszéltek, Kádár János (1912–1989) pártfőtitkár és Bruno Kreisky (1911–1990) osztrák kancellár kiváló kapcsolataira utalva. S bár a vasfüggöny és a magyar állampolgárok utazási korlátozásai 1987-ig jelentősen nehezítették a kölcsönös turistaforgalmat, az mégiscsak egyre élénkebbé vált, s a rendszerváltás után már semmiféle akadályba sem ütközött. A két állam azóta is harmonikus szomszédságban él egymással.

Mindezt nagyban elősegítette és elősegíti, hogy már a Horthy-korszakban is alig akadt olyanok, akik Ausztria vonatkozásában Burgenland visszacsatolása mellett kardoskodtak volna, habár a revízió a magyar politika legkisebb közös politikai többszöröse, valamennyi magyar által vallott – de főleg Csehszlovákiával, Romániával és Jugoszláviával szemben hangoztatott – követelése volt. 1945, főleg pedig 1947–1948 után csak szűkebb körben, titokban lehetett emlegetni Magyarországot trianoni kálváriáját. Az 1980-as évek elejétől már őszintébben lehetett nyilatkozni erről. A rendszerváltást követően pedig már egészen nyíltan vitatkozhatunk az első világháború elvesztésének Magyarország – de egyébként Ausztria – számára is szörnyű következményeiről. Ám az 1945 óta egymástól oly sok mindenben eltérő idősorozatok Trianon-értékelésében egyvalami mégiscsak közös maradt: Magyarországon az Ausztriához csatolt területek elvesztése jár messze a legkisebb fájdalommal. Ennek számos oka közül kívánok néhányat fölvezetni, először

Sinowatz 1961-es, mindössze 9 oldalas tanulmányához visszatérve.

A mai Burgenland ugyanis – a fejedelemségi múlttal bíró Erdéllyel, a közigazgatási szempontból olykor más országrészekről legalább részben elkülönülő Felvidékkel és Délvidékkel szemben – soha nem volt (legalább részben) önálló régió a történelmi Magyarországon belül. Emiatt aztán saját elnevezése sem lehetett. A Nyugat-Magyarország (Westungarn) – ahogy akkoriban írták: Nyugatmagyarország –, Ausztriában a Német-Nyugatmagyarország (Deutschwestungarn) kifejezések is csak 1918-tól jelennek meg szélesebb körben, Pozsony, Moson, Sopron és Vas megyére, később csak utóbbi háromra vonatkoztatva. Elsősorban a bécsi nagynémet körök használták a részben néprajzi alapú Heinzenland fogalmát, a Vas és a Sopron megyei németek különleges német dialektusára és (gúny)nevére utalva. A hiencek lakta terület azonban nem fedte le a nyugat-magyarországi német anyanyelvű közösség egészét. Az egyetlen napig sem élő kérészállam, a Nagymartonban (ma: Mattersburg, Ausztria) 1918. december 6-án este az osztrák nagynémet körök támogatásával kikiáltott, központjának Sopront tekintő, és másnap hajnalban már le is vert Hienc (Hiénc) Köztársaság (Republik Heinzenland vagy Heanzenland) is róluk kapta a nevét. (Érdekességgént említem meg, hogy a Nagymartonba tartó osztrák önkéntesek egyik csoportját éppen Sinowatz szülőhelyén, Lajtaújfalun tartoztatta fel a magyar vasútörtség, fegyverszállítmányukat is zsákmányul ejtve.)⁵

⁵ Schlag, Gerald: „Aus Trümmern geboren...” Burgenland 1918–1921. Eisenstadt, 2001. (továbbiakban: Schlag, 2001.) 136–144. p. (Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland; 106.)

A Burgenland szót ugyancsak 1918 végétől használták, még Vierburgenland formában. Először a Moson megyei, német autonómiáért küzdő nezsideri (ma: Neusiedl am See, Ausztria) ügyvéd, Karl Amon (1880–?) – aki aztán 1919 februárjában a Vierburgenländische Autonome Deutsche Volkspartei programjavaslatát is írta – használta a kifejezést, de a névadásban szerepet játszott az ugyancsak nezsideri politikus, Adalbert Wolf (1879–1950) is. 1919 júniusában már egy félhavas kiadott, színvonalas kulturális lap is Vierburgenland címmel jelent meg.

A fogalom létrejöttében nyilvánvaló az analógia Erdély német megfelelőjével, Siebenbürgennel. Burgenland esetében a négy nyugat-magyarországi vármegye német nevének – Preßburg (Pozsony), Wieselburg (Moson), Ödenburg (Sopron) és Eisenburg (Vas) – „Burg” végződése adta a kézenfekvő ötletet az elkeresztelésre. A ’Vierburgenland’ forma végül Karl Renner (1870–1950), az osztrákok békedelegációját is vezető kancellár 1919. augusztus 16-i – a békeküldöttség helyszínéről, Saint-Germainból küldött – távirata alapján módosult ’Dreiburgenland’-ra, immár figyelembe véve, hogy a Pozsony (ma: Bratislava, Szlovákia) környéki német területek megszerzésére semmi esélye sincs az akkor még Német-Ausztriának nevezett államnak.

Nem sokkal később, 1919 szeptemberében végül ez egyszerűsödött ’Burgenland’-ra, amely fokozatosan és általánosan elfogadottá vált. Egy 1920 márciusi törvény szövegében már ez szerepelt, az 1920. október 1-jén, az Osztrák Köztársaságot szövetségi államként meghatározó alkotmányban pedig hivatalosan is így határozták meg az új tartomány nevét. Sinowatz

1961-ben úgy vélte, hogy az ügyes szóalkotás még hozzá is járult ahhoz, hogy Burgenlandban „a szerencsétlen határhúzás, a földrajzi egység hiánya, az Észak és Dél közötti ellentétek, az elégtelen kommunikációs viszonyok és a gazdasági nehézségek ellenére egy korábban név nélküli, három különböző közigazgatási egységhez tartozó területsáv napjainkra már vitathatatlan egységgé forrhatott össze”. Hozzátette: a Burgenland-fogalom a korábbi nyugat-magyarországi vármegyék-re utal, de egyben arra is, hogy valóban sok vár található a régióban. Ezért ket-tős értelmet hordoz: „emlékeztet a tartomány magyar államszövetségben eltöltött sok száz éves sorsára, ugyanakkor az új hazával való egyesülés napjaira” is.⁶

A névadás körüli bizonytalanságot Burgenland „fővárosának” kiválasztása is tükrözte. Az 1921. január 25-i szövetségi törvény (Bundesverfassungsgesetz vom 25. Jänner 1921 über die Stellung des Burgenlandes als selbständiges und gleichberechtigtes Land im Bund und über seine vorläufige Einrichtung) önálló és a többivel egyenlő jogú szövetségi tartományként határozta meg Burgenlandot, soproni székhellyel.⁷ Műtán azonban az 1921 decemberi népszavazás eredményeként a térség természetes központja Magyarországon maradt, az osztrákokhoz csatolt területen csupán három település, a Sopronhoz közeli Kismarton és Ruszt (ma: Rust, Ausztria), Vas megyében pedig Németújvár (ma: Güssing, Ausztria) rendelke-

⁶ Sinowatz, Fred: Zur Geschichte des Landesnamens. = Burgenländische Heimatblätter, 1961. Heft 3. 129–130. p.; Liptay Béla: „Burgenland”, Magyarország megszállás alatt levő része. In: A „Sopronvármegye” népszavazási emlékalbuma. Sopron, 1931. (továbbiakban: Liptay, 1931.) 111–113. p.; Schlag, 2001. 164–165. p.

⁷ Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich, 1921. 43. Stück, 305–306. p.

zett városi ranggal. Az 1910-es adatok szerint Rusztnak, Magyarország legkisebb szabad királyi városának mindössze 1535, Németújvárnak 2184, de Kismartonnak is csak 3073 lakosa volt. Majdnem ugyanennyien éltek a mosoni Nezsiderben (2898), a vasi részen pedig Rohonc (ma: Rechnitz, Ausztria) volt a legnépesebb, 4137 fős lakosságával. Mellettük még Sopron megyében Nagymarton (3772), Vasban pedig Felsőőr (ma: Oberwart, Ausztria) (3912) számított nagyobb helységnek. A Lajta menti üdülőhely, Savanyúkút (ma: Bad Sauerbrunn, Ausztria) ugyanekkor mindössze 703 főt számlált,⁸ 1921/22-től mégis itt volt a tartományi gyűlés és kormány központja. Ez csak 1925-ben került át Kismartonba, amely a gyakorlatban tartományi székhellyé vált, ám az utóbbi rangot formálisan csak 1965 végén, a kismartoni városi törvénnyel, hivatalosan pedig még később, 1981-ben, a tartományi alkotmányi törvény-nyel vívta ki magának.⁹

A terület megnevezésének, illetve székhelyének körülményes kiválasztása is bizonyítja, milyen nehéz volt az addig soha nem létezett, semmiféle történeti előzménnyel sem bíró tarto-

mány megszervezése, az ott élők Burgenlandhoz kötődésének kialakítása. 1961-ben Sinowatz már úgy látta, hogy ez mégiscsak sikerült, s napjainkban még inkább egyértelmű a komótosan indult identitásteremtés eredményessége. Az 1918 utáni esztendőkből azonban még teljesen más volt a helyzet, hiszen 1921 késő őszeig az egész régió sorsa kétséges volt. A magyarok annak megtartása, a német-osztrákok viszont annak megszerzése érdekében keresték a saját igazukat alátámasztó érveket és ideológiát.

Osztrák részről először az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc leverése után, majd a 20. század elején, 1905–1906-ban merült föl Nyugat-Magyarország elszakításának terve. Mind ez az utóbbi időpontban is nagyrészt politikai okokból történt, leginkább a magyar függetlenségi párt vezette szövetkezett ellenzék, ezzel az 1867-es kiegyezést erősen átalakítani vagy akár felmondani vágyó erők választási győzelme miatt. A Nyugat-Magyarország megkaparintására irányuló 1905–1906-os osztrák törekvések azonban – bár bécsi parlamenti felszólalásokban is kifejezésre jutottak – még meglehetősen körvonalazatlanok, minden realitást nélkülözőek voltak.¹⁰

Sokkal megalapozottabbnak tűnt ezeknél a lugosi születésű román politikai újságíró, Aurel Popovici (1863–1917) A Nagy-Ausztriai Egyesült Államok című, 1906-ban Lipcsében kiadott tervezete, hiszen a szerző a nem éppen magyarbarátságáról ismert trónörökös, Ferenc Ferdinánd (1863–1914) köréhez tartozott. Bár Ferenc Ferdinánd

⁸ A magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1. r., A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint. Bp., 1912. VI, 50, 880 p. (Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat; 42.) Lásd: Részletes kimutatások. 1. A fontosabb demográfiai adatok községenként. Magyarország. 26., 44., 46., 52., 56., 62. p.

⁹ Die Hauptstadt des Burgenlandes. Reichspost, 1. Mai 1925. 8. – 38. Verfassungsgesetz vom 1. Dezember 1965, mit dem für die Freistadt Eisenstadt ein Statut erlassen wird (Eisenstädter Stadtrecht). § 1. Landesgesetzblatt für das Burgenland. 30. Dezember 1965. 83. – 42. Landes-Verfassungsgesetz vom 14. September 1981 über die Verfassung des Burgenlandes. § 7. Landesgesetzblatt für das Burgenland. 22. Dezember 1981. 105.

¹⁰ Schlag, 2001. 38–40 p.; Ujváry Gábor: „Hűség városa, légy hű öre önmagadnak”. Nyugat-Magyarország 1918–1921 közötti sorsa és a soproni népszavazáshoz vezető út. Bp., 2021. 19–25. p.

nem vette igazán komolyan Popovici javaslatát, annak számos pontja mégis átkerült „trónváltási” programjába. Popovici a Monarchia etnikai alapú felosztását szorgalmazta. Könyvéhez egy térképet is csatolt, amelyen a Monarchiában létrehozni kívánt 15 szövetségi állam határai is szerepeltek. A történelmi Magyarországon belül Szlovákiának, Kelet-Galíciának (ide tartozott volna a mai Kárpátalja), Erdélynek, Székelyföldnek és a Vajdaságnak adott volna önállóságot, Magyarországnak pedig hozzávetőlegesen a mai határait adta meg (északon és észak-keleten a mostaninál jóval kedvezőbb vonalakkal). Popovici Nyugat-Magyarországot „Német-Ausztriához” csatolta volna, a Kis-Kárpátok déli lejtőinek német községekivel, Pozsonnyal, Mosonnal és Magyaróvárral Kimléig, onnan nyugatra kanyarodva, a Fertő tó déli részének érintésével Sopronig, amely szintén az övék lett volna. Déli irányban nagyjából a jelenlegi határvonalat javasolta.¹¹

A trónörökös meggyilkolásával azonban az Osztrák–Magyar Monarchia átalakításával kapcsolatos szándékok is megghiúsulni látszottak. Popovici és mások elképzeléseit – egészen más körülmények között – immár nem a belülről kezdeményezett reformok, hanem a kívülről jövő kényszer útján kívánták 1918 nyarától a Monarchia ellenségei megvalósítani. Erre – a tervezettnél is sokkal radikálisabb formában – az antant győzelme és a központi hatalmak világháborús veresége adott alkalmat. Ez nemcsak a Popoviciék által még egysegiesnek gondolt, szövetségi államok-

ba szerveződő Monarchia felbomlását, de két egykori alkotóelemének, Ausztriának és Magyarországnak is a teljes felszabdalását eredményezte.

Éppen emiatt vált – valószínűleg a győztes hatalmak előtt is – érdekessé vagy még inkább érthetatlenné, hogy a két vesztes, 400 esztendőn át államközösségben élő ország 1918 késő ősztől komoly vitába keveredett egymás közötti határának kérdésében. Bár ennek megváltoztatása – szemben az északi, a keleti és a déli magyar határokkal – a világháború alatt szóba sem került, 1918 októberétől több osztrák politikus is felmelegítette a Nyugat-Magyarország megszerzéséről 1905–1906-ban hangoztatott ötleteket.

Német-Ausztria 1918. október 21-én megalakult ideiglenes nemzetgyűlésének október 30-i ülésén Alois Heilinger (1859–1921), a Német Nemzeti Párt képviselője tapssal kísért határozati javaslatban követelte „a saját politikai képviseletét nélkülöző magyarországi németiség” önrendelkezését. Egyben sürgette, hogy „a nyugat-magyarországi vármegyék, Vas, Moson és Sopron, illetve Pozsony városának a lakói – akik a zárt német nyelvterület részét képezik – dönthessenek a német-ausztriai államhoz való csatlakozásukról”.¹²

A kormány szerepét betöltő Osztrák Államtanács az ezt követő napokban dolgozta ki a Német-Ausztria határaitól szóló javaslatát, amelyet 1918. november 12-én terjesztettek az ideiglenes nemzetgyűlés elé. Azon a napon, amikor Karl Renner, az új ideiglenes kancellár – „államkancellári” tisztjét 1918. november 12-től 1920. július 7-ig töltötte be – kikiáltotta Bécsben a Né-

¹¹ Popovici, Aurel C.: Die Vereinigte Staaten von Groß-Österreich. Politische Studien zur Lösung der nationalen Fragen und staatsrechtlichen Krisen in Österreich-Ungarn. Leipzig, 1906. Ld. a kötet végén található térképmellékletet.

¹² Stenographisches Protokolle über die Sitzungen der konstituierenden Nationalversammlung der Republik Deutschösterreich. 1918 und 1919. 1. Bd. Wien, 1919. Mittwoch, den 30. Oktober 1918. 30. p.

met-Ausztriai Köztársaságot. Ebben az a kitétel is szerepelt, hogy az „*eddig a magyar Szent Koronához tartozó, közvetlenül a német-osztrák állammal határos, zárt német településterület a német-osztrák államterületbe tagolandó*”.¹³ Az osztrák államtanács (minisztertanács) 1918. november 18-i ülésén Renner – akinek felesége németújvári horvát volt – előterjesztése is ugyanezt az igényt fogalmazta meg.¹⁴ Az államtanács aznap határozata pedig szinte szóról-szóra azonos volt a Német-Ausztria határaitól elfogadott november 22-i törvény, illetve „államnyilatkozat” ünnepélyes deklarációjával.¹⁵ A törvényben több olyan – főként az 1526-tól szintén a Habsburg Birodalom részét alkotó, a történelmi Cseh Királyságban található – terület is szerepelt, amelyet később elcsatoltak Ausztriától, Nyugat-Magyarországról viszont mégsem esett szó. Az ünnepélyes deklaráció azonban megállapította, hogy: „*Pozsony, Moson, Sopron és Vas vármegyék zárt német településterületei földrajzilag, gazdaságilag és nemzeti szempontból is Német-Ausztriához tartoznak, évszázadok óta a legszorosabb gazdasági és szellemi közösséget ápolnak vele, és különösen Bécs város élelmiszerellátásának biztosításában nélkülözhetetlenek. Ezért a béketárgyalásokon ragaszkodni kell ahhoz, hogy ezeknek a német településeknek ugyan-*

azt az önrendelkezési jogot biztosítsák, amelyet a magyar kormány ismételten hangoztatott kijelentései minden más magyarországi nemzetiség esetében elismernek.” (5. §.)

Egyben azt is leszögezték, hogy a Magyarországon szétszórta élő németek is a „széttörhetetlen népközösséghez” tartoznak, és Német-Ausztria arra fog törekedni, hogy „*fennmaradásukat, jövőjüket és Német-Ausztriával való nemzeti kapcsolatukat nemzetközi jogilag is biztosítsa*”. (6. §.)¹⁶ Az 5. §-ban említett területet – vármegyénként csoportosítva az igényelt községeket – a nyilatkozat mellékletében nevesítették. A hosszú felsorolás azonban – amelyben több egészen kicsi település is szerepelt, miközben néhány nagyobb hiányzott – az osztrák nemzetgyűlési képviselők és a politikai vezetés részbeni tájékoztatlanságáról, kívánságaik előterjesztésében való felkészületlenségéről tanúskodott. (Később ezt a hiányosságot pótolta a külügyminisztériumon belül létrejött békeelőkészítő iroda, amely Nyugat-Magyarországról is történelmi, néprajzi, gazdasági és más információkat gyűjtött az osztrák igények pontos megfogalmazása érdekében.)

Ettől kezdődően állandósult az olykor kemény szóváltás Magyarország és Ausztria között. Ezt még inkább kiélezte az osztrák béketárgyalás folyamata. A Renner kancellár vezette osztrák küldöttség 1919. május 12-én indult, és két nappal később érkezett meg Párizsba. A külügyminisztériumuk (Staatsamt für Äußerer) által kidolgozott, végső fogalmazásában valószínűleg Otto Bauer (1881–1938) – a befolyásos szociáldemokrata politikus, akkori külügyi államtitkár (gyakorlatilag külügyminiszter) – megfogalmaz-

¹³ Uo. Dienstag, den 12. November 1918. 83. p.

¹⁴ Négy vármegyét követel a német-osztrák államtanács. = Budapesti Hírlap, 1918. nov. 18. 4. p.; Lipthay, 1931. 100–102. p.; Murber Ibolya: Nyugat-Magyarországtól Burgenlandig. Határtörténetek az első világháború után. Bp., 2021. (továbbiakban: Murber, 2021.) 21., 44. p. (Magyar történelmi emlékek. Értekezések)

¹⁵ Außenpolitische Dokumente der Republik Österreich, 1918–1938. (továbbiakban: ADÖ) Bd. 1., Selbstbestimmung der Republik. 21. Oktober 1918 bis 14. März 1919. Hrsg. Klaus Koch, Walter Rauscher, Arnold Suppan. München–Oldenbourg, 1993. Nr. 21., 155. p.

¹⁶ Staatsgesetzblatt für den Staat Deutschösterreich. Jahrgang 1918. Wien, 1918. 51–52. p.

ta, május eleji javaslatot vittek magukkal, amely meghatározta a tárgyalási taktikájukat (Instruktion Staatsamt für Äußeres für die Delegation zum Pariser Friedenskongreß). Ebben Nyugat-Magyarország vonatkozásában a legerélyesebb fellépést ajánlották. *„Világos, hogy ez az egyetlen olyan pont, ahol más vonatkozásban elszenvedett veszteségeinkért kárpótlást kaphatunk, és Bécs gazdasági jövője is nagymértékben függ a róla [Nyugat-Magyarországról] hozott döntéstől. [...] A népszavazás nélküli annexió nem követelendő, de nyomatékosan hangsúlyozni szükséges, hogy a népszavazás kizárólag semleges védelem és ellenőrzés alatt történhet, miután a magyar csapatok eltávoztak e vidékről, s mind a két félnek biztosították az agitáció lehetőségét.”* Egyben lemondtak a fegyveres beavatkozásról, bízva az antant ígéretében, miszerint *„egy országrész jelenlegi birtoklása nem dönthet annak későbbi hovátartozandóságáról”*. Azt is jelezték, hogy az osztrák küldöttség nem csak gazdasági, de történeti tekintetben is érvek sokaságával felvértezve indul a békekonferenciára, amelyen a Pozsonyra támasztott igény csak elméletileg vethető föl, gyakorlatilag minden bizonnyal hatástalan marad, ezért lényegében a Dunától délre eső területekre kell korlátozni az osztrák kívánságokat.¹⁷

Miután azonban a békekonferencián a Külügyminiszterek Tanácsa május 8-án elutasította az osztrák–magyar határ módosítására vonatkozó javaslatot, a békefeltételek osztrák delegációjának átadott első, június 2-i változatában erről nem esett szó. Az osztrák tárgyalási taktika azonban más volt, mint

korábban a németeké, majd később a magyaroké. Utóbbiak eleve óriási hátrányba kerültek, mivel őket csak jó fél esztendővel az osztrákok után hívták meg a békekonferenciára. Rennerék elfogadták, hogy a győztesek diktálnak, nem tagadták felelősségüket a világháború kirobbantásában – bár igyekeztek azt legalább részben a magyarokra hárítani.¹⁸ Végül pedig hajlandók voltak a szudétanémet területekről, sőt, az Anschlusról – azaz Német-Ausztria Németországhoz csatolásáról – is lemondani, miközben ez korábban valamennyi jelentős osztrák politikai erő követelése volt.

Emiatt viszont a győztesek valamilyen több jóindulatot tanúsítottak velük, mint a németekkel vagy a magyarokkal szemben. A magyarokhoz hasonló mértékű megbüntetésük mellett kisebb kompenzációt is kívántak Ausztriának nyújtani, s ennek legfontosabb eleme éppen Nyugat-Magyarország felajánlása volt. Ebben a döntésben az antantnak a magyar Tanácsköztársaságtól való féltelme is szerepet játszott. A kommün az osztrákok kezében tehát erős adut jelentett. Ezt bizonyította Otto Bauer külügyi államtitkár Cnobloch budapesti osztrák követnek 1919. május 27-én

¹⁸ Ennek egy példája: Bericht über die Tätigkeit der Deutschösterreichischen Friedensdelegation in St. Germain-en-Laye. Bd. 1. Wien, 1919. 444 p. (továbbiakban: Bericht über die Tätigkeit. Bd. 1., 1919.) Beilage 29. Note über die internationale Rechtspersönlichkeit Deutschösterreichs (1919. június 16.), 168. p. Eszerint az 1914-es hadüzenet idején a közös külügyminiszter a magyar állampolgárságú gróf Leopold von Berchtold volt, akinek az oldalán az ugyancsak magyar gróf Forgách János és a horvát Alexander Musulin álltak, a Monarchia külképviseleteit pedig szinte kizárólag magyarok vagy szlávok vezették. *„1914-ben csaknem minden követi posztot magyarok töltöttek be, különösen Párizsban, Szentpéterváron, Berlinben, Rómában, Konstantinápolyban és Tokióban.”*

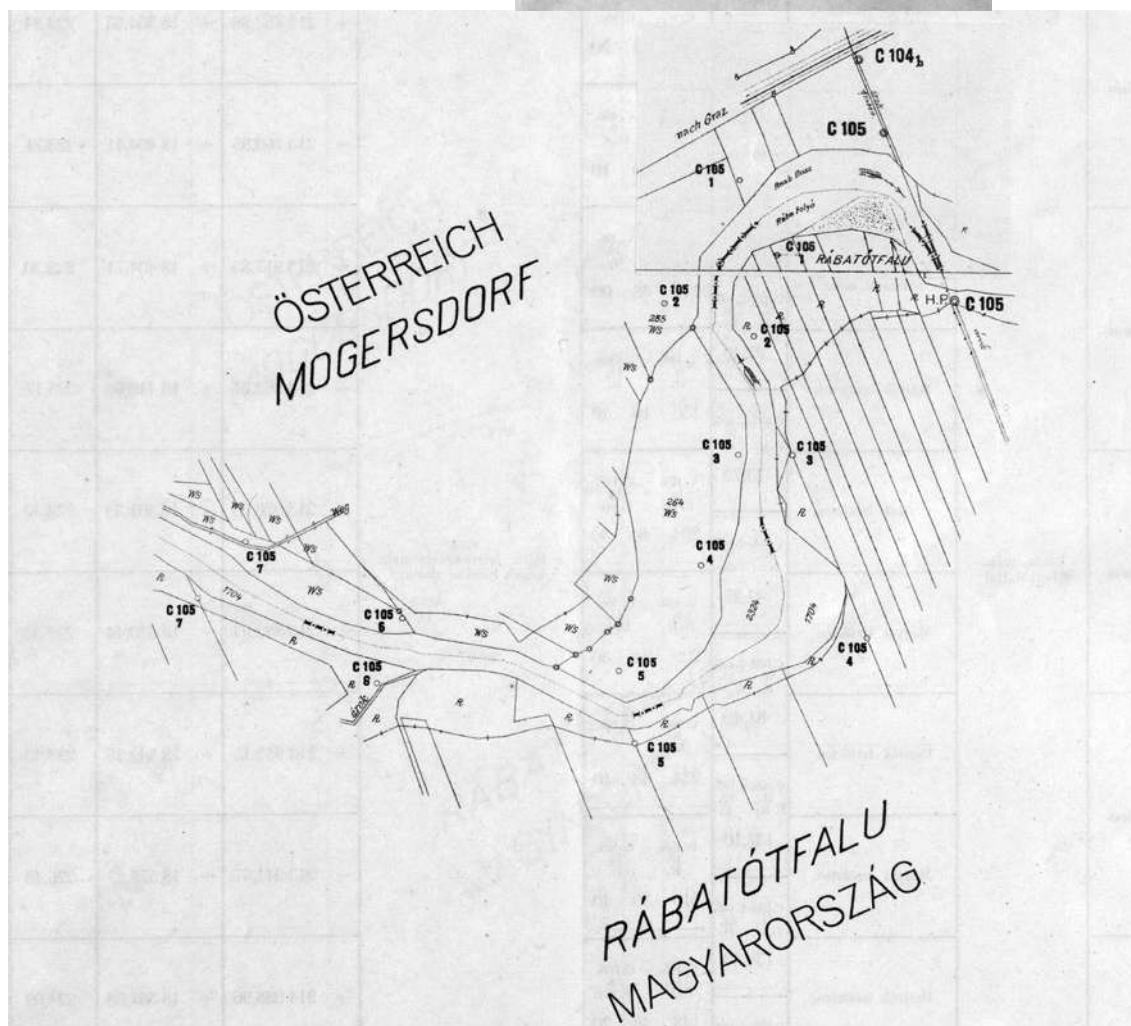
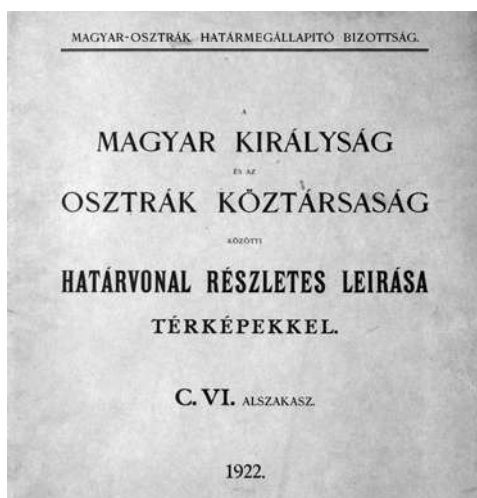
¹⁷ ADÖ. Bd. 2., Im Schatten von Saint-Germain. 15. März 1919 bis 10. September 1919. München–Oldenbourg, 1994. (továbbiakban: ADÖ. Bd. 2., 1994.) Nr. 232., 163–164. p.

elküldött titkos utasítása. Eszerint Német-Ausztria kormányának nem fűződik érdeke a Tanácsköztársaság rövid időn belüli bukásához, mivel:

„1. Előnyösebbek a kilátásaink a nyugat-magyarországi kérdésben Szovjet-Magyarországgal szemben, mint egy olyan Magyarországgal szemben lennének, amelyet egy ténylegesen az antant irányította kormány vezetne.

A határmegállapító bizottság által készített, nyomtatásban megjelent térképgyűjtemény részlete

(MNL VaML Nyugatmagyarországi kormánybiztos iratál 24. kötet)

2. A tanácskormány bukása megkönnyítené, hogy az antant egy dunai konföderációba kényszerítsen minket, és ezáltal az Anschlusst nemcsak pillanatnyilag lehetetlenítené el, de a későbbiekben is megnehezítené. Ezzel szemben ha a tanácskormány csak a békekötésünk után omlana össze, szabad kezünk maradna, hogy a velünk szomszédos államokkal saját akaratom szerint szabályozzuk kapcsolatainkat.
3. A tanácskormány bukása nem vezethetne máshoz Magyarországon, mint egy ellenforradalmi rezsimhez [...]. Ez kétségtelenül erősítené Német-Ausztriában is az ellenforradalmi mozgalmat, és egy polgárháború veszélyét idézhetné föl.”¹⁹

Bár arról nincs tudomásunk, hogy a győztesek egy dunai konföderációt szerettek volna megvalósítani – ennek inkább éppen az ellenkezője volt igaz –, az osztrákok mégis jól mérték föl a számukra kedvező, Magyarországnak viszont hátrányos helyzetet, és ennek megfelelően cselekedtek. Az 1919. június 7-i alkotmányozó nemzetgyűlési ülésükön Bauer a békefeltételekről szóló beszámolójában megállapította: a több állam igényelte területek kérdését semleges ellenőrzéssel lefolytatott népszavazáson kell eldönteni, hiszen egyedül ez felel meg a demokrácia és „a most következő új idők szellemének”. Élénk tetszésnyilvánítás mellett tette hozzá: „Béke delegációkn minden vitatott határkérdésnél ezt fogja javasolni, és ezt javasolja egy olyan terület esetében is, amelyet az egyesült hatalmak [az antant] egyáltalán nem említenek: Nyugat-Magyarországnál.” Úgy vélte: a lakosság nem egységes ugyan az Ausztriához való csatlakozás szándékában, mivel – különösen a félig magyarrá tett városokban – az ezzel ellentétes célok is erő-

sek, ám a parasztság gazdasági érdekei, a természetes piacukhoz, Bécshez való vonzódásuk mégis eldöntheti a tervezett voksolás kimenetelét.

Bauer arra is utalt, hogy a német-osztrák kormányt gyakran bírálják amiatt, hogy nem támogatja kellően a nyugat-magyarországi lakosság csatlakozási szándékát, nem használja ki Magyarország gyengeségét egy Bécs kapui előtti, gazdag agrárvidék, azaz Nyugat-Magyarország megszerzésére. Az „óvatos visszafogottságot” a következőképpen indokolta: „A németek és a magyarok mindig szomszédok maradnak, a német hegyvidék és a magyar síkság mindig egymás terményeinek cseréjére lesz utalva. A Német-Ausztria és a Magyarország közötti barátság és béke mindkét nemzetnek tartós érdeke. Ezért utasítottuk vissza – olyan időkben is, amikor Magyarország katonailag sokkal gyengébb volt, mint ma – a nyugat-magyarországi kérdés erőszakos eldöntését.” És ezért óhajtanak népszavazást. Kijelentette: „bármilyen lesz a kimenetele, szívesen alávetjük magunkat a döntésnek, habár tudjuk, hogy a gazdasági jövőnk, Német-Ausztria gazdasági életképessége nagyban függ tőle”.²⁰

Az osztrák békedelegáció június 16-i jegyzéke mintegy 5400 (5379) km²-nyi nyugat-magyarországi terület Német-Ausztriához csatolását kérte, ám csak abban az esetben, ha az erről tartandó népszavazás így döntene. Memorandumukban olyan városokat is német többségűnek nyilvánítottak, amelyek akkor már magyar túlsúllyal bírtak (Magyaróvár /62%-os magyar többség/, Moson /57%/, Kőszeg /61%/ és Szentgotthárd /73%/). Hangsúlyozták: „Ausztria földrajzi, nemzeti és gazdasági okokból jogot formálhat erre a területre, ám ennek ellenére sem törekszik önké-

¹⁹ ADÖ. Bd. 2., 1994. Nr. 254., 192–193. p.

²⁰ Uo. Nr. 268., 212–213. p.

nyes annexióra, hanem a döntést ebben és minden más hasonló kérdésben az érdekelt népesség szabad elhatározásának akarja átengedni. Ez okból azt kívánjuk, hogy e terület lakossága megkapja a jogot, hogy szabad népszavazás útján önmaga határozza el, kívánja-e a Német-Ausztriával való egyesülést vagy nem.” Végül azonban – miként e folyamatot az események szemtanúja, egyik magyar alakítója és kulcsszereplője, Gratz Gusztáv (1875–1946) bécsi követ (1919. november 21.–1921. január 17.), majd külügyminiszter (1921. január 17.–1921. április 12.) jellemezte –: „[...] megtörtént az a béketárgyalások történetében példátlan eset, hogy a békekonferencia valamelyik legyőzött népnek többet adott, mint amennyit kívánt – odaítélte Ausztriának ezt a területet minden népszavazás nélkül.”²¹

Gratz értékelése nem volt légből kapott, a valóságon alapult. Még a Renner aláírta osztrák jegyzék előtt három nappal, 1919. június 13-án tájékoztatta a békekonferencia Legfelsőbb Tanácsa a kommün vezetőit a Magyarország határaitól hozott döntéséről. Minderről a magyar közvélemény is értesülhetett, hiszen az ez alapján készített térképet a Vörös Újság egy héttel későbbi számának címlapja közölte. Északon, keleten és délen ez nagyjából a mai határokat rajzolta ki, de délnyugaton és Nyugat-Magyarországon nem voltak berajzolva a választóvonalak.²² Magyarországon – különösen a nyugati területek vonatkozásában – még senki sem gondolt komolyan az elszakadás lehetőségére.

Eközben azonban a békekonferencián – Rennerék memorandumát is figyelembe véve, Arthur James Balfour (1848–1930) brit külügyminiszter javaslatára – a Külügyminiszterek Tanácsa 1919. július 2-án bizottságot állított fel az osztrák–magyar határ megváltoztatásának vizsgálatára. Miután ez az osztrákok 5400 km²-es igényét 4312 km²-nyire mérsékelte – így Moson, Kőszeg és Szentgotthárd az osztrák kéréssel szemben Magyarországon maradt, Sopron és környéke viszont Ausztriához került –, a békekonferencia vezető testülete, a Legfelsőbb Tanács július 9-én, kisebb vita után, Nyugat-Magyarország átadásáról határozott. Oly módon, hogy a terület lakosságának több mint 70%-os német anyanyelvű többségére hivatkozva a korábban Renner kancellár javasolta népszavazás megtartását is fölöslegesnek tartotta.

Július 20-án kapták meg az osztrákok az ezen alapuló végleges békefeltételeket.²³ Amikor augusztus 1-jén ismét azt kérték, hogy népszavazás döntsön ennek hovatartozásáról,²⁴ a Legfelsőbb Tanács ezt elutasította, mivel nem kívánt precedenst teremteni a voksolás lehetőségének biztosításával. Eközben augusztus közepén az is szóba került, hogy Nyugat-Magyarországot – mivel osztrák információk szerint e régiót is fenyegette a vörös uralom leverésére hivatkozó román behatolás, amit mindenképpen el kívántak kerülni – az antant hallgatólagos egyetértése esetén még azelőtt elfoglalják az osztrák csapatok,

²¹ Gratz Gusztáv: A forradalmak kora. Magyarország története, 1918–1920. Bp., 1935. 354 p. (A Magyar Szemle könyvei; 10.) Az eseménysor leírása: 292–296., 307–309. p. Gratz idézi az általam citált osztrák memorandumot is, ez és a véleménye: 296. p.

²² Magyarország új határai a párisi békekonferencia jegyzéke szerint. = Vörös Újság, 1919. jún. 20. 1. p.

²³ ADÖ. Bd. 2., 1994. Nr. 316. (a német-osztrák békedelegáció távirata a külügyi államhivatalnak, 1919. július 20.), 366–368. p.

²⁴ Ezt már közvetlenül a július 20-i átvétel után is javasolta a békedelegációban Renner munkáját segítő, igen befolyásos Johann Andreas Eichhoff báró: uo. Nr. 318., 370. p.; Renner ismételt népszavazási kérelme: uo. Nr. 330., 395. p.

hogy aláírták volna a békeszerződést, és Magyarországot a békekonferenciára meghívták volna. A népszavazás megtartását azonban még ekkor is szorgalmazták.²⁵ A tervet ugyan az antant jóváhagyásának hiányában gyorsan ejtették,²⁶ ám Magyarország meghívására még további négy hónapot kellett várni. Ez abban a pillanatban – az ország nagy részének 1919. augusztus 1-je utáni román megszállása és az áttekinthetetlen, napról-napra változó belpolitikai viszonyok között – érthető is volt, de kevésbé volt az 1919 elején, amikor a Károlyi Mihály (1875–1955), majd január végétől a Berinkey Dénes (1871–1944) vezette kormányok egyértelműen antantbarát politikát folytattak.

A békeszerződést – amit a magyarokéhoz hasonlóan súlyos rendelkezései miatt az osztrákok is diktátumnak neveztek akkoriban, akárcsak a németek – végül Saint-Germainben, 1919. szeptember

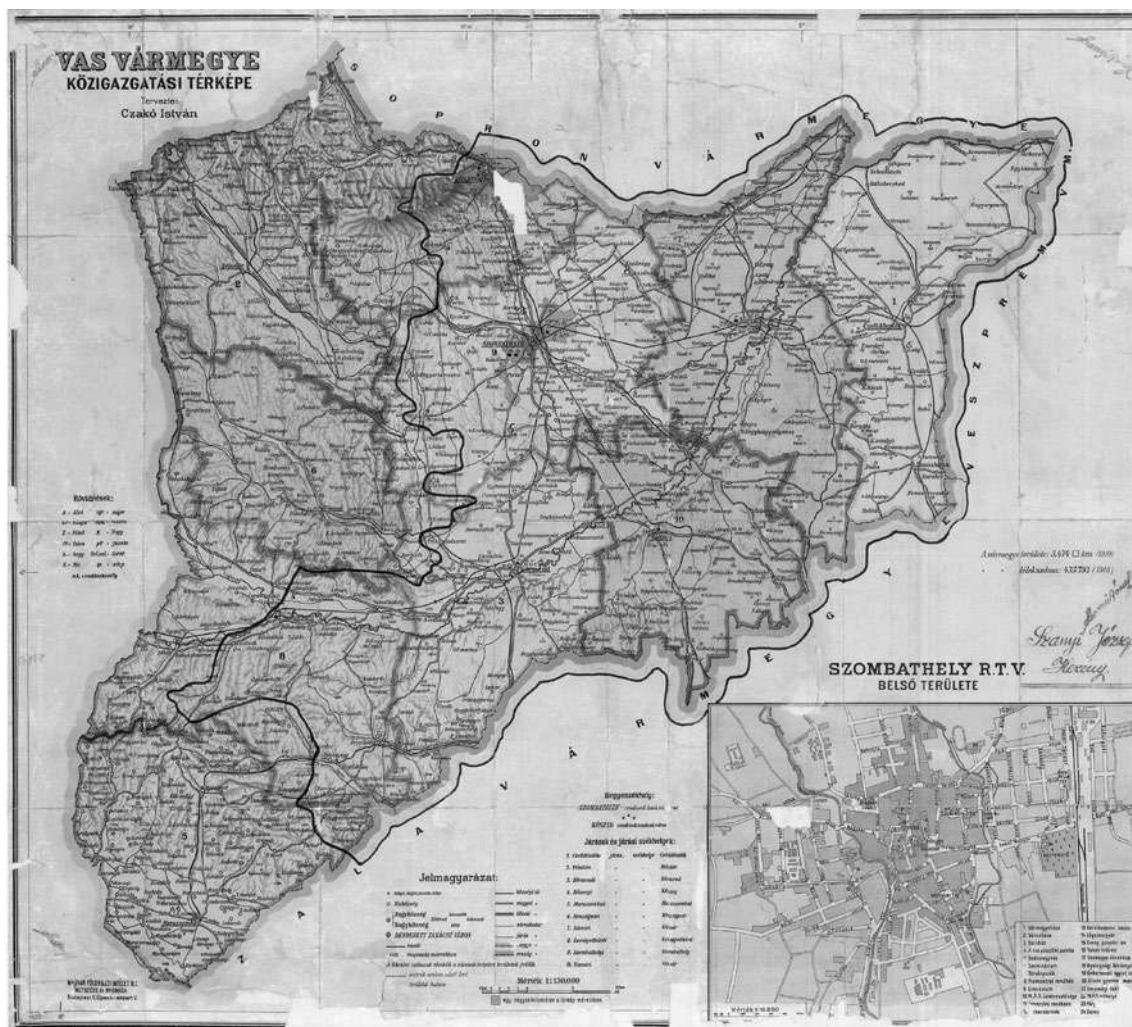
10-én írták alá. Ennek egyetlen pozitívuma Nyugat-Magyarország népszavazás nélküli Ausztriához csatolása volt, amelyre azonban a szerződés ratifikálása – illetve annak Magyarországgal való megkötése és ratifikálása – előtt nem kerülhetett sor. Ezt 1919. október 26-án, a bécsi városházán Nyugat-Magyarország mielőbbi osztrák elfoglalását sürgető népgyűlésen Renner (a békekötés következtében már nem a Német-Osztrák, hanem az Osztrák Köztársaság kancellárja) is kifejtette, amikor az e célból alakított „bizottsággal szemben kijelentette, hogy fontos külpolitikai okokból a Nyugatmagyarországra való bevonulásra egyelőre gondolni sem lehet”. Egyben viszont közölte: „[...] megvan a lehetőség arra, hogy a nyugatmagyarországi német territóriumot diplomáciai úton megszerezzük. [...] Magyarország ugyanis békeszerződés révén lesz kénytelen kiadni a kérdéses vidéket, mert Nyugatmagyarország jogilag Ausztriához [fog] tartozni, mihielyt három entente hatalom a békekötést ratifikálta.”²⁷

Az 1920. évi népszámlálás szerint az osztrákoknak ítélt területen – Sopront és környékét is beleértve – 342.895 lakos élt, közülük 72,47% volt német, 13,80% horvát és 12,34% magyar anyanyelvű. Magyar szempontból Liphay Béla összegezte az elcsatolás immár soproni népszavazás utáni következményeit. „Magyarország vesztesége az 1923. évi március 7-iki osztrák népszámlálás adatainak alapján – írta – 3967,19 km²-nyi területen 3 város (Kismarton, Ruszt, Németújvár), 49 nagyközség, 274 kisközség 49.308 házzal és 285.609 főnyi lakossággal. Az elvesztett állatlétszám: 17.767 ló, 124.844 szarvasmarha, 37 szamár, 8095 kecske, 6293 juh, 92.637 disznó, 11.278 házinyúl, 13.737 méh-

²⁵ Bericht über die Tätigkeit der Deutschösterreichischen Friedensdelegation in St. Germain-en-Laye. 2. Bd. Wien, 1919. 637 p. (továbbiakban: Bericht über die Tätigkeit. Bd. 2., 1919.) Beilage 69. Mitteilung der Beschlüsse des Hauptausschusses (Renner kancellár Clemenceau-nak, a békekonferencia elnökének, 1919. augusztus 9.), 296. p. – ADÖ. Bd. 2., 1994. Nr. 335. (a kormánytanács ülése, 1919. augusztus 12.), 402–403 p. – Nr. 336. (Renner kancellár távirata Clemenceau-nak, a békekonferencia elnökének, 1919. augusztus 15.), 403–404. p. – Nr. 337. (Renner kancellár távirata Ippen követnek, 1919. augusztus 15.) 404–405. p. – Nr. 342. (az alkotmányozó nemzetgyűlés határozata, 1919. augusztus 18.) és 342/a. (a nemzetgyűlés felhívása Nyugat-Magyarországhoz), 413–416. p.

²⁶ ADÖ. Bd. 2., 1994. Nr. 338. (Ippen követ Renner kancellárnak, 1919. augusztus 16.), 405. p. – Nr. 339. (a kormánytanács ülése, 1919. augusztus 18.), 406–410. p. – Nr. 340. (Ippen követ Renner kancellárnak, 1919. augusztus 17.), 410–411. p. – Nr. 343. (Ippen követ Renner kancellárnak, 1919. augusztus 17.), 417–418. p. – Nr. 344. (az osztrák kormány jegyzéke a magyar kormányhoz, 1919. augusztus 18.), 418–420. p.)

²⁷ A bécsi magyar követség ideiglenes vezetőjének Somssich József külügyminiszterhez írt 1919. október 27-i jelentését közli: Murrer, 2021. 162–163. p.

Vas vármegye térképe 1922-ből. A trianoni diktátum után megmaradt területet a térkép fekete kontúrral jelöli. (MNL VaML Vas Megyei Levéltár térképeinek gyűjteménye. Törzsgyűjtemény T193)

kas, 465.160 tyúk, 21.274 lúd, 3993 kacsa, 855 pulyka és gyöngytyúk. [...] Burgenland területe, lakossága és házainak száma, Moson-, Sopron- és Vas megye elszakított részéből az alábbiak szerint tevődik össze:²⁸

Vármegye	Terület (km ²)	Lakosok száma	Házak száma
Moson	1.039.86	46.117	7.218
Sopron	1.340.71	118.374	20.102
Vas	1.586.62	121.118	21.988
Összes	3.967.19	285.609	49.308

²⁸ Liphay, 1931. 113. p.

Ausztria csaknem ugyanannyit veszített a békekötéssel, mint Magyarország: az egykori osztrák birodalom-félhez tartozó területek és a lakosság mintegy háromnegyedét, a német anyanyelvű lakosság mintegy egyharmadát. Területe 84.000 km²-re zsugorodott, népessége – az elérni kívánt 10 millió helyett – 6,5 millió főre csökkent. Elszakították tőlük a történelmi Csehországhoz tartozó, de német anyanyelvű cseh- és morvaorszá-

gi Szudéta-vidéket, illetve a többségében német identitású Dél-Tirolt, de néhány kisebb, döntően szintén németek lakta vidéket is. Ausztriának mégis talán kevésbé fájt mindez, hiszen sokkal sokszínűbbnek bizonyult 1918 előtt és után is Magyarországnál. Nem elsősorban etnikai jellegében, hiszen az első világháborút követően mindkét vesztes ország homogén nemzetállammá vált (azaz a lakosság több mint 90%-a ugyanazt az anyanyelvet beszélte). Sokkal inkább azért, mert Ausztria korábban és a világegyést követően is olyan tartományokból állt, amelyek meglehetősen széles körű belső önállóságot élveztek, különböző történelmi időszakokban kerültek a Habsburgok uralma alá, más és másféle azonosságtudattal rendelkeztek. Magyarországon ezzel szemben a legnagyobb tragédiák, még a három részre szakítottság idején is rendkívül erős volt az állam belső egységének eszméje.²⁹

Az osztrák és a magyar, a maga szempontjából számos igazságon nyugvó, ám a tudományos eredményeket is gyakran propagandisztikus célokra használó alapállás gyökeresen

eltért egymástól. A felek elbeszéltek egymás mellett. Az osztrákok, elsősorban békedelegációjuk nyugat-magyarországi szakértője, Ernst Beer javaslatai alapján az imént vázolt etnikai és gazdasági – s amellet még kissé erőltetett történelmi – érveket soroltak,³⁰ a magyarok ugyancsak történelmi és gazdasági argumentációval feleltek.³¹ Az etnikai szempontok tekintetében nem vitatták a térség német jellegét, ám hangsúlyozták az ottani lakosság szülőföldjéhez való hűségét – miközben az osztrák értelmiségiek a nyugat-magyarországiak többségének Ausztria-barátságát emelték ki. Utóbbi szempontból meglehetősen elmentmondásos volt a helyzet, hiszen a Bleyer Jakab (1874–1933) nemzetiségi miniszter (1919. augusztus 15.–1920. december 16.) nevével fémjelzett, a né-

²⁹ Az osztrák békeszerződés történetéről az újabb szakirodalomban: Schlag, 2001. 257–285. p.; *Fiziker Róbert*: Az osztrák Trianon. A saint-germaini békeszerződés. = Világtörténet, 2013. 4. sz. 429–449. p. – Az előzmények ismertetésével: *Tóth Imre*: Két Anschluss között. Nyugat-Magyarország és Burgenland Wilsontól Hitlerig. Pécs, Kronosz, 2020. (továbbiakban: *Tóth*, 2020.) 39–74. p. és Ujváry, 2021. 27–57. p. – Az osztrák belpolitikai helyzet kidomborításával, a magyar viszonyokkal összehasonlítva, kitekintéssel a soproni népszavazásig: Murber, 2021. 82–136. p. – Számos, Nyugat-Magyarország elcsatolásáról, annak előzményeiről és következményeiről szóló, tematikus összegzés olvasható az Atlas-Burgenland honlap *Der Anschluss an Österreich* című fejezetében: http://www.atlas-burgenland.at/index.php?option=com_content&view=article&id=374&Itemid=138 (megtekintve: 2022. július 7.)

³⁰ Bericht über die Tätigkeit. 1. Bd., 1919. Vorbereitungen, 2–4. p. – Beilage 18. Friedensbedingungen vom 2. Juni, 47. p. – Beilage 28. Note über die Grenzen Deutschösterreichs (1919. június 16.), 130–132. p. – Beilage 32. Gegenvorschläge über die Gebietsabgrenzung (1919. június 25.), Teil 2. Grenzen Deutschösterreichs, Artikel I. § 1. F, 197., 330. p. – Bericht über die Tätigkeit. 2. Bd., 1919. Beilage 74. Antwort auf die Bemerkungen zu den Friedensbedingungen vom 20. Juli. II. Grenzen zwischen Österreich und Ungarn, 320. p. – Beilage 75. Friedensbedingungen vom 2. und 10. September. 2. Teil, Österreichs Grenzen, 5. Gegen Ungarn, 410–411. p.

³¹ A magyar béketárgyalások. Jelentés a magyar békeküldöttség működéséről Neuilly s/S.-ben 1920 januárius–március havában. 1. köt. Bp., 1920. XXII, 574 p. (továbbiakban: *A magyar béketárgyalások*, 1920.) Lásd: II. Bemutatózó jegyzék, 40. melléklet (Az osztrák békeszerződés elvei nem alkalmazhatók Magyarországra) 97–101. p. – XV. jegyzék Nyugat-Magyarországról és annak négy melléklete, 455–472. p.; *A magyar béketárgyalások. Jelentés a magyar békeküldöttség működéséről Neuilly s/S.-ben 1920 januárius–március havában*. 2. köt. Bp., 1921. XII, 522 p. Lásd: XXII. jegyzék. Magyarország határaitól, 11–28. p., főleg 11. és 24. p. – XXII. jegyzék, 1. melléklet, VII. rész, 61–62. p.

met anyanyelvűeknek valódi autonómiát ígérő politika háttérbe szorítása/kényszerítése valóban nehezítette a Magyarországhoz hű német irányzatok újbóli megerősödését.

Bleyer már a világháború alatt, 1917-ben felemelte szavát a németek kulturális igényeinek teljesítéséért, ám következetesen Magyarország integritásának szükségességét hirdette. Több német vezetőtől eltérően sem az elszakadási, sem az autonómiára irányuló törekvéseket nem támogatta. A saint-germaini békeszerződés után azonban változott a helyzet. Bleyer immár úgy vélte: Nyugat-Magyarország csak akkor őrizhető meg, ha az ottani németeknek önrendelkezést biztosítanak. A magyar – egyben a (nyugat-)magyarországi német – érdekeket képviselve osztrák és német politikusokkal is tárgyalt, pártja, a Német Keresztény Gazdasági Párt több népgyűlést szervezett a három, németek lakta nyugati vármegyében. Bleyer azt gondolta, hogy a hazai németiség csak akkor maradhat a jövőben is komoly tényező Magyarországon, ha a már elszakadt szászok utáni legnagyobb, nyugat-magyarországi német tömböt nem veszíti el.

A trianoni békediktátum azonban nemcsak Nyugat-Magyarország kérdésében, hanem más tekintetben is megkérdőjelezte Bleyer elképzeléseit – legalábbis a magyar politikusok többsége szerint. Közülük a legtöbben ugyanis úgy vélték: a „rablóbéke” bebizonyította, hogy a nemzetiségeknek adott engedmények teljesen fölöslegesek, hiszen alkalmatlanok kedvezőbb feltételek kiharcolására. Bleyernek ezért 1920. december közepén meg kellett válnia a miniszterségtől, ám ő ennek ellenére is kitartóan küzdött Nyugat-Magyarország megtartásáért. A szélsőségek tér-

nyerése idején is középen maradt, ezért nagyon kevesen fogadták el és követték a politikáját. Példája jól mutatta, hogy az államhűség és az anyanyelvi kultúrához való ragaszkodás nem feloldhatatlan ellentét, hanem – ha nehezen is, de – olykor összeegyeztethető.³²

Az osztrák-magyar etnikai, gazdasági és történelmi vitákat az ideológiai szembenállás is erősítette: 1919-ben a Tanácsköztársaság és a szociáldemokrata vezetés alatti Ausztria, a kommün megszűnte után pedig – a magyarországi fehér megtorlások híreinek erős ausztriai felnagyítása következtében – az ellenforradalmi magyar kormányzat és Ausztria között. 1919 késő nyaráról számos magyar politikus bélyegezte az osztrák szociáldemokratákat – egyébként teljesen hamisan – kommunistának, s a Bécs felől jövő újbóli vörös veszéllyel riogatta a hazai közvéleményt. A magyarországi kaotikus politikai helyzetet a valóságosnál is sokkal sötétebbre festő osztrák vezetők viszont mind a fehér, mind a vörös magyar emigránsok befogadását enge-

³² A téma átfogó értékelése: *Tilkovszky Loránt*: Hét évtized a magyarországi németek történetéből, 1919–1989. Bp., 1989. 35–44. p.; *Fata Márta*: Bleyer Jakab nemzetiségi koncepciója és politikája (1917–1933). = *Regio*, 1994. 1. sz. 175–190. p., főleg 175–180. p.; Az előzményekről: *Orosz László*: A hazai svábok és a magyar integritás viszonyának kérdéséhez: Bleyer Jakab megnyilatkozásai a Neue Post című napilapban az I. világháború idején. In: *VERITAS* évkönyv 2015. Szerk. Ujváry Gábor. Bp., 2016. 123–145. p. – Bleyer – főleg 1921 utáni, 1933-ban bekövetkezett haláláig tartó, s az utóbbi esztendőre fókuszáló – pályájáról újabban: *Pritz Pál-Marchut Réka*: Kisebbségpolitikák – nemzetközi erőterben Bleyer Jakab/Jakob Bleyer példáján. = *Regio*, 2017. 1. sz. 5–40. p.; Bleyer elképzeléseiről lásd még: Magyar Nemzeti Levéltár (továbbiakban: MNL) Országos Levéltára, K 27, 1920. november 3-i minisztertanácsi ülés, 3. n. p.; MNL Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, IV.401.b., 64/1920.

délezték, és saját politikai céljaik érdekében próbálták felhasználni őket a hazájuk elleni izgatásra.

A határok módosításával kapcsolatos magyar felfogást jól tükrözték Klebelsberg Kuno (1875–1932), Sopron későbbi nemzetgyűlési képviselője (1920–1922) – a többségnél egyébként mérsekelt hangnemben írt – sorai. „*Legyőztek bennünket – állapította meg, már az osztrák békeszerződés rendelkezéseinek ismeretében – és viselniünk kell ennek következményeit. Bármennyire fájdalmas is, politikailag érthető, hogy azok, akik a győztes antant oldalán állottak, egész országrészeket akarnak tőlünk elszakítani. De, hogy a prédához, mint osztozó fél odaálljon Ausztria is, amelynek oldala mellett négy keserves éven át küzdöttünk és a végén vele együtt összeroskadtunk, hogy romlásunkon még balsorsunknak ez a társa is gazdagodjék, ez tisztán emberileg is visszataszító. Láthatják, hogy az elválás után Ausztria iránt Magyarországon sok rokonszenv mutatkozik és remélhetik, hogy mihelyt tehetjük, élrelmezési bajaink is segíteni fogunk. De tudhatják azt is, hogy ha kinyújtják mohó kezüket Nyugatmagyarország felé, ezzel kihívják maguk ellen a magyar nemzet engesztelhetetlen gyűlöletét.*”³³ Általánossá vált „hullarablásnak” minősíteni (Német-)Ausztria Magyarországgal szembeni, a saint-germaini, majd a trianoni békében szentesített területi nyereségét.

Az osztrákok és a magyarok is komoly tudományos anyagok segítségével igyekeztek bizonyítani igazukat. Ez a békekonferenciához beadott jegyzékeikből is kitűnik.³⁴ Osztrák részről Richard

Pfaundler (1882–1959) 1910–1911-ben a *Deutsche Erbe* című folyóiratban publikált, Nyugat-Magyarországot bemutató etnikai térképeit, illetve egy azok alapján összeállított, inkább már propaganda ízű 1919-es tanulmányát (*Die Zukunft der Deutschen in Westungarn*) is fölhasználta a békedelegáció. Magyar részről pedig Teleki Pál (1879–1941) 1918–1919-ben készített Vörös térképe – amelyet Apponyi Albert (1846–1933) mutatott be először 1920. január 16-i, híres „védőbeszéde” után, Lloyd George (1863–1945) angol miniszterelnöknek az elcsatolt magyarokra vonatkozó kérdésére válaszolva –,³⁵ illetve történeti szempontból a magyar békedelegáció szakértőjeként is tevékenykedő Domanovszky Sándor (1877–1955),³⁶ valamint Házi Jenő (1892–1986) írásai játszottak fontos szerepet.³⁷

készített, statisztikai adatok tömegével alátámasztott magyar dokumentumok.

³⁵ A földrajztudomány szerepéről: Jankó Ferenc: Változó földrajzi nézőpontok: Burgenland és Nyugat-Magyarország az első világháború előtt és után. = Századok, 2021. 2. sz. 353. p.; Uő.: Burgenland felfedezése. Identitáskeresés a két világháború közötti Ausztriában. = Rubicon, 2021. 12. sz. 66–73. p.

³⁶ A magyar béketárgyalások, 1920. XV. jegyzék 1. melléklet: Ausztria Nyugatmagyarországra vonatkozó történeti igényeinek cáfolata. 460–467. p. Domanovszky szerzőségét megerősíti tanítványa, Kring (Komjáthy) Miklós is: *Kring Miklós: A magyar államhatár kialakulásáról*. In: A Gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet évkönyve. 4. évf. Szerk. Károlyi Árpád közreműködésével Angyal Dávid. Bp., 1934. 3. p. – Domanovszkyról, illetve a magyar és az osztrák történészek eltérő álláspontjáról: *Törő László Dávid: Az osztrák és a magyar történetírás Burgenland-vitájáról, 1918/1921–1945*. = Valóság, 2020. 9. sz. 19–30. p.

³⁷ Házi szerepéről: *Házi Jenő: Történelmi jogunk Nyugatmagyarországhoz*. Sajtó alá rend., bev. Dominkovits Péter. Sopron, 2011. 5–14. p. (Eredeti megjelenése: Házi, Eugen: *Unser geschichtliches Recht auf West-Ungarn*. Bp., 1920. 23 p.)

³³ Klebelsberg Kuno: Nyugatmagyarország. = Budapesti Hirlap, 1919. dec. 28. 1–2. p.

³⁴ Lásd a 29–30. jegyzetet. Általánosságban megállapítható, hogy a békekonferenciához benyújtott jegyzékek esetében az osztrákokénál sokkal színvonalasabbak voltak a legkiválóbb magyar szakemberek – köztük számos egyetemi professzor – segítségével

Pfaundler mellett az USA békeküldöttségének dolgozó, a történész Archibald Cary Coolidge (1866–1928) vezette, Nyugat-Magyarországra vonatkozó adatokat gyűjtő misszió, abban leginkább a katonai hírszerzésnek dolgozó őrnagy, a Telekivel is jó kapcsolatban álló Lawrence Martin (1880–1955) geográfus is nagyban hozzájárult az osztrákok számára kedvező határdöntés meghozatalához. Sokan ezért is tekintik őt Burgenland egyik alapító atyjának, még akkor is, ha szerényebb határmódosítást javasolt, mint amit az osztrákok a békekonferenciától kértek. 1919. február 28-i, majd június 29-i memorandumában Nyugat-Magyarország osztrákoknak való átadását kezdeményezte, ám hangsúlyozta: a végleges döntést további részletes kutatásoknak és az egész térségre kiterjedő népszavazásnak kell megelőznie.³⁸ Pfaundler, Lawrence Martin és mások munkái egyébként előkészítették és segítették az addig nem is létező közigazgatási egység, Burgenland 1920-as és '30-as évekbeli, történeti, néprajzi és földrajzi felfedezését is.

A történelem furcsa fintora, hogy míg a két vesztes, Magyarország és

Ausztria közötti, Nyugat-Magyarországot érintő nézeteltérések tisztázásába az objektív vizsgálatokat folytató amerikai tudósok is beleszólhattak, addig más régiók esetében az etnikai, gazdasági, kereskedelmi, közlekedési stb. viszonyok alapos, semleges felek általi feltérképezése nem történhetett meg. Részben ez mégiscsak megvalósult, ám nem az érdektelen tudósok segítségével. Magyarország 1920 januárjában és februárjában a békekonferenciához intézett jegyzékei ugyanis – olykor ugyan a cél érdekében kissé tendenciózusan csoportosítva a tényszerű adatokat – meglehetősen pontos statisztikai, földrajzi, történelmi stb. adatokon és felméréseken alapultak. Ezeket viszont a határokról döntő nagyhatalmak nem vették figyelembe, hiszen Magyarországot nem tárgyalni hívták Párizsba – mint ahogy egyébként Német-Ausztriát sem –, hanem a békefeltételek átvételére.

Mindezt persze az is magyarázta, hogy a győztesek körébe sorolt csehek, románok és szerbek már 1919 elejére (Kelet-Magyarország esetében 1919 tavaszára) kész helyzetet teremtettek, amikor megszállták a később fennhatóságuk alá kerülő, sőt, részben azon túli területeket is, nagyrészt a világháború alatt az antant-hatalmaktól kapott ígérek alapján. Eközben Nyugat-Magyarország az osztrák és a magyar békeszerződés rendelkezései dacára 1921 novemberéig magyar közigazgatás alatt maradt – itt tehát még volt miről vitatkozni. A két vesztes közötti torzsalkodás nem igazán érdekelte a győzteseket, az ő esetükben akár a saint-germaini és a trianoni békeszerződésen is lehetett némileg – de csak kis mértékben – változtatni. Mindez viszont elképzelhetetlen lett volna az antant által létrehozott vagy jelentősen megnövelt

³⁸ Akten und Dokumente des Aussenamtes (State Departement) der USA zur Burgenland-Anschlussfrage 1919–1920. Bearb. von Jon D. Berlin. Eisenstadt, 1977. (továbbiakban: Berlin, 1977.) 95 p. (Burgenländische Forschungen; 67.) – Martin Lawrence-ről mint a Burgenland születésénél bábáskodó tudósról az osztrák közszolgálati televízió (ORF) is bemutatott egy 25 perces filmet, 2019-ben: <https://burgenland.orf.at/magazin/stories/3021702/> (Megtekintve: 2022. július 7.) – 2021-ben pedig a Bécsi Filharmonikusok egész világon sugárzott Újévi koncertje szünetében, a Burgenland 100 éves fennállásáról készült kisfilmben idézték föl az alakját: https://www.ots.at/presseaussendung/OTS_20201221_OTS0107/happy-birthday-burgenland-19212021-orf-film-zur-neujahrs-konzert-pause-praesentiert (Megtekintve: 2022. július 7.)

területű új államok vonatkozásában. A magyar-osztrák határ kérdése amúgy is harmadrangú volt a békekonferencia vezetői szempontjából. Azt azonban még e kérdés tisztázásánál sem engedhették meg, hogy a Saint-Germainben és Trianonban rögzítetthez képest komoly módosításokat tegyenek, hiszen az nagy presztízavesztést jelentett volna számukra. Ráadásul precedens értékűvé válhatott volna.

Emiatt gondolom tévesnek az 1920-as és 1930-as években még – főleg a magyar radikális jobboldal körében – népszerű, manapság ismét sokak hirdette felfogást, miszerint az 1921-es nyugat-magyarországi felkelés bizonyította, hogy lett volna esély a térség egészének megtartására. Az elsősorban Prónay Pál és felkelőtársai képviselte interpretáció szerint a gyengekező politikusok – Bethlen István (1874–1946) miniszterelnök, de főleg Bánffy Miklós (1873–1950) külügyminiszter – ügyetlenkedése következtében jöhetett létre Burgenland, és a felkelők arra is példát mutattak, hogy más országrészek megőrzése is lehetséges lett volna az erélyesebb fellépéssel.³⁹ Miközben

³⁹ Prónay széles körben ismert emlékezései tele vannak Bethlen- és Bánffy-ellenes kirohanásokkal: *Fogarassy László*: Prónay Pál emlékezései az 1921. évi nyugat-magyarországi eseményekről. 1–4. rész. = Soproni Szemle, 1986. 1–4. sz. 24–46., 118–138., 208–228., 304–323. p. Valamennyi közlemény sok-sok helyén olvashatunk Bethlent erősen kritizáló megjegyzéseket. – *Krug Lajos*: Sopron nagy napjai. In: A „Sopronvármegye” népszavazási emlékalbuma. Sopron, 1931. 36. p. szerint: „Leszeggett tény, hogy az első, megbocsájt-hatatlan politikai hibát gróf Bánffy külügyminiszter követte el, amikor is Nyugatmagyarország területének egy részéről hajlandónak nyilatkozott lemondani.” – Lásd még: *Missuray-Krug Lajos*: A nyugatmagyarországi felkelés. 4. kiad. Sopron, 1938. 334 p. többek között: 43–44., 51., 174–177. p. – *Thurner Mihály* soproni polgármester részben a helybéli vezetőkre hárította Nyugat-Magyarország elvesztését

1918 végén és 1919 elején a fegyveres ellenállás szinte teljes hiánya kétségtelenül hatással volt a magyarok számára minden tekintetben kedvezőtlen határvonalak meghúzására, azt is valószínűsíthetjük, hogy komolyabb katonai akciókkal sem érhetett volna el Magyarország a trianoni diktátumnál sokkal kedvezőbb feltételeket.

Kétségtelen, hogy Sopron és környéke Magyarországon maradása a felkelőknek is köszönhető, de legalább ilyen mértékben Bethlennek, Bánffynak és az egész magyar politikai vezetésnek is. Utóbbiak az előbbieik tevékenységének ravasz és ügyes kihasználásával elérték az elképzelhető maximumot: egy nagyon is jelentős nyugat-magyarországi város – amelynek elvesztését máig is siratják a burgenlandiak – és az azt övező települések két békeszerződés rendelkezései ellenére történt megtartását. Azonban a győztes nagyhatalmak jelentékeny tekintélyvesztése nélkül – márpedig ezt nem engedhették meg maguknak – ennél többre nemigen adódott volna lehetőség.

Mindez azonban már egy másik történet, amely a magyar történettudomány leginkább feldolgozott, a nagyközönség előtt mégis kevésbé ismert fejezetei közé tartozik. A trianoni békeszerződés előzményeinek, megkötésének és következményeinek rend-

nek felelősségét, amikor azt írta: „Ha az elszakított vidéken a polgárság, a lelke mélyén lobogó érzéseinek olyan hangon és olyan módon mert volna kifejezést adni, mint Sopron polgársága: meggyőződésem szerint a felkelők harcainak dicső teljesítménye után egész Nyugatmagyarországot meg lehetett volna menteni. Kár, hogy a nyugati végek vezetői nem merték öklüket rázni Bécs felé. Az óvatos viselkedés az osztrákokat felbátorította [...]” *Sopronyi-Thurner Mihály*: A magyar igazság kálváriája. In: Sopron és Sopronvármegye ismertetője, 1914–1934. Összeáll. Horváth László, Madarász Gyula, Zsadányi Oszkár. Sopron, [1936]. 41. p.

kívül gazdag, könyvtárnyi a szakirodalma. 2020-ban, az aláírás 100. évfordulóján rendezvények és konferenciák sokaságát szervezték, az ülésszakok előadásainak szerkesztett változatából több kötet is napvilágot látott.⁴⁰ Az Abolnczy Balázs vezette Trianon 100 kutatócsoport 2016 óta számos – eddig 11 saját – kiadványban és blogban számol be jelentős, interdiszciplináris kutatási eredményeiről,⁴¹ Gulyás László pedig – sok historikus közreműködésével – hét vaskos kötetben kívánja kiadni a kérdés történetétől szóló összegzést.⁴²

⁴⁰ Csak néhányat kiemelve: „Valami fáj, ami nincs”. A trianoni békekötés előzményei és következményei. Szerk. Anka László. Bp., 2020. 491 p. (Veritas könyvek; 18.) – Trianon 100. Tanulmányok a békeszerződés centenáriuma. Szerk. Barna Attila. Bp., 2020. 600 p. – Metszéspontok. Tanulmányok Trianon 100. évfordulóján. Szerk. Császtvay Tünde. Bp., 2021. 254 p. – Tudományos népszerűsítő célzattal: Trianoni kiskaté. 101 kérdés – 101 válasz a trianoni békediktátumról. Szerk. Gulyás László, Szidiropulosz Archimédész. Bp., 2021. 138 p. (Nyugat-Magyarország sorsáról lásd Tóth Imre két és Gulyás László egy szócikkét: 57., 106–107. p.)

⁴¹ Erről ad áttekintést: <https://trianon100.hu/> (Megtekintve: 2022. július 7.) (A kutatócsoport Nyugat-Magyarország 1918–1922 közötti történetével eddig nem foglalkozott behatóan.)

⁴² A sorozatnak eddig két és fél kötete jelent meg: A trianoni békediktátum története hét kötetben. 1. köt., Trianon Nagy Háború alatti előzményei, az Osztrák–Magyar Monarchia bukása 1914–1918. Főszerk. Gulyás László. Szeged, 2019. 592 p. (Benne szempontunkból a legérdekesebb fejezet: Tóth Imre: Német-Ausztria születése. 505–511. p.); Csillög Gábor–Gulyás László–Suba János: A trianoni békediktátum története hét kötetben. 4. köt., Térképek a trianoni békediktátum történetéhez. Főszerk. Gulyás László. Szeged, 2020. 318 p. (A magyar–osztrák határ alakulásáról: 98–99., 140–143., 148–149., 158–167., 184–187., 194–195. p.) – A trianoni békediktátum története hét kötetben. 2/2. köt., A katonai meg szállástól a magyar béke delegáció elutasításáig, 1918–1920. A párizsi békekonferencia és Magyarország. Főszerk. Gulyás László. Szeged, 2021. 493 p.

Ezek a munkák azonban nem vagy csak érintőlegesen foglalkoznak a későbbi Burgenland 1918 és 1922 közötti történetével, a magyar–osztrák határ változásaival. Ennek ellenére is kijelenthetem, hogy az utóbbi témáról született tanulmányok és könyvek is megtöltenének egy kisebb bibliotékát. Hogy így történt, abban óriási érdeme van a kismartoni Burgenlandi Tartományi Levéltár sorozatainak: az 1927-től évente négyszer – 2020-ban már 82. évfolyamában – megjelenő, Burgenländische Heimatblätter című folyóiratnak, amelyben sok-sok dolgozat vizsgálta Burgenland kialakulásának kérdését. A Burgenländische Forschungen pedig 1947-től több mint 110 kötetet adott ki a szűkebb régió (művelődés)történetéről, régészetéről és néprajzáról, benne olyanokat is, amelyek a terület 1918 és 1922 közötti sorsát elemzik.⁴³ Osztrák részről Gerald Schlag írta a legátfogóbb, csaknem 550 oldalas, kifejezetten az 1918 és 1922 közötti eseményekre koncentráló, azokat sokoldalúan bemutató összefoglalót,⁴⁴ amely a Bur-

⁴³ Guglia, Otto: Das Werden des Burgenlandes. Seine Angliederung an Österreich vor 40 Jahren im Lichte teilweise unbekannten Materials. Eisenstadt, 1961. 83 p. (Burgenländische Forschungen; 44.) – 50 Jahre Burgenland. Vorträge im Rahmen der landeskundlichen Forschungsstelle am Landesarchiv. Eisenstadt, 1971. 214 p. (Burgenländische Forschungen. Sonderheft; 3.) (Főleg Guglia, Otto: Die Angliederung des Burgenlandes an Österreich. 3–14. p. és Lindeck-Pozza, Irmtraut: Zur Vorgeschichte des Venediger Protokolls. 15–44. p.) – Berlin, 1977. – 60 Jahre Burgenland. Vorträge des Landeskundlichen Diskussionsnachmittags am Landesarchiv 1981. Eisenstadt, 1982. 162 p. (Burgenländische Forschungen; 70.) (Főleg Suppan, Arnold: Um die Südgrenze des Burgenlandes. Grenzziehung an der deutsch-magyarisch-slowenischen Dreivölkerecke 1918/21. 131–157. p.) – Klötzl, Gebhard: Die Verwaltungsgliederung des späteren Burgenlandes, 1848–1921. Eisenstadt, 2001. 197 p. (Burgenländische Forschungen; 83.)

⁴⁴ Schlag, 2001.

genlandi Tartományi Múzeum sorozatában (Wissenschaftlichen Arbeiten aus dem Burgenland) hagyta el a nyomdát.⁴⁵

Magyarországon Domanovszky Sándortól, Házi Jenőtől és Kerekes Lajostól Fogarassy Lászlón, Hiller Istvánon, Soós Katalinon, Bellér Bélán, Zsiga Tiboron és Ormos Márián át a témával újabban foglalkozókig: Botlik Józsefig, ifj. Sarkady Sándorig, Békés Mártonig, Fiziker Róbertig és a nemrégiben a kérdésről vas-kos monográfiát megjelentető Tóth Imréig és Murber Ibolyáig sokan kutatták e témát, illetve annak egyes vonatkozásait, különösen a nyugat-magyarországi felkelés és a soproni népszavazás törtériáját. Kiemelkedő ebből a szempontból a Soproni Szemle szerepe, amelyben tanulmányok és források sorát – gyakran folytatásokban – közölték az utóbbi évtizedekben.⁴⁶ A Rubicon is több számában foglalkozott a kérdéssel, legutóbb

a soproni népszavazás 100. évfordulójára kiadott számában.⁴⁷ Magyarországon mégis erről a területi veszteségről tud a legkevesebbet a történelem iránt érdeklődők tábora. Nyilván amiatt, mivel a kezdeti sokk után – az etnikailag igazságosnak tekinthető megoldás miatt is – ebbe nyugodott bele a legkönnyebben a magyarság. Napjainkban a többi elveszített országrészhez: Erdélyhez, a Felvidékhez, a Délvidékhez vagy Kárpátaljához képest jóval kisebb azok aránya, akik a nyugat-magyarországi területek elcsatolását – még ha fájó hiányát megemlíti is – megsiratnák. Sopron és környéke Magyarországon maradása azonban a 20. századi magyar önértékelés és nemzettudat erősödésében lényeges, máig ható szerepet játszik, hiszen az első – és az 1920-as évek eleji apróbb változásokat kivéve az egyetlen maradó – rést ütötte a trianoni falon.

⁴⁵ Ebben is jelent meg a témánkhöz kapcsolódó kötet: Burgenland 1921. Anfänge, Übergänge, Aufbau. Symposium im Rahmen der „Schlaininger Gespräche“ vom 24.-29. September 1991 auf Burg Schlaining. [Red. Roland Widder]. Eisenstadt, 1996. 223 p. (Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland; 95.). – Az 1990-es évekig mutatja be az osztrák történetészek álláspontját: Zsiga Tibor: Vélelmek és tények Burgenland történetírásában. = Világtörténet, 1993. tavasz-nyár. 19–24. p.

⁴⁶ A téma magyar szakirodalmát 1971-ig feldolgozta: Fogarassy László: Bevezetés a burgenlandi kérdés forrásaiba és irodalmába 1., Magyar eredetű források és feldolgozások. = Soproni Szemle, 1971. 2. sz. 138–145. p. – Ezen kívül csak Tóth Imre és Murber Ibolya könyvének a felhasznált forrásokról és irodalomról szóló részére utalnék, amely a legfontosabb 1971 után megjelent műveket is felsorolja: Tóth, 2020. 433–441. p. és Murber, 2021. 141–149. p. – Egyikük irodalomjegyzékében sem szerepel, ezért itt utalnék rá: Sarkady Sándor: A Bánya-, Kohó- és Erdőmérnök-hallgatók Ifjúsági Köre Sopronban, 1919–1948. Sopron, 2017. 430 p.

⁴⁷ Felkelés. Nyugat-Magyarország, 1921. = Rubicon, 2021. 12. sz. (Babucs Zoltán: A haza hív! Sopron magyar kincs, ezer éve az. 36–47. p.; Jankó Ferenc: Burgenland felfedezése. Identitáskeresés a két világháború közötti Ausztriában. 66–73. p.; Sarkady Sándor: A népszavazás Sopronban. 48–51. p.; Tóth Imre: Bánffy Miklós: A népszavazás külügyminisztere. 28–35. p.; Ujváry Gábor: Teleki taktikája. Nyugat-Magyarország kérdése a magyar belpolitikában, 1919–1920. 14–27. p.; Veczán Zoltán-Lips Adrián: Banditák vagy felkelők? A nyugat-magyarországi harcok a korabeli sajtó tükrében. 52–65. p. tanulmányai)